

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ІННОВАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Монографія

Суми – 2021

УДК 373.2/.091+373.2/.3.016:001.895

Т 33

*Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 12 від 31 травня 2021 р.)*

Рецензенти:

- Т.О. Пушкарьова** – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, начальник відділу проектної діяльності Інституту модернізації змісту освіти, м. Київ;
- Л.Я. Бірюк** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;
- С.О. Бадер** – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукові редактори:

- О. В. Лобова** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
- С. М. Кондратюк** – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Т33 Теорія та методика дошкільної і початкової освіти в сучасному інноваційному просторі: [монографія] / за заг. ред. О. В. Лобової, С. М. Кондратюк. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2021 – 362 с.

ISBN 978-617-7487-94-3

DOI 10.24139/978-617-7487-94-3/2021/mon

У монографії представлено результати широкого кола актуальних наукових пошуків вітчизняних фахівців у галузі дошкільної та початкової освіти. У підрозділах видання розкрито педагогічні стратегії, теоретичні та методичні основи виховання, навчання та розвитку дітей дошкільного й молодшого шкільного віку; визначено різноманітні психолого-педагогічні аспекти дошкільної та початкової освіти; схарактеризовано актуальні проблеми підготовки майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти у сучасному педагогічному просторі.

Видання адресовано широкому колу науковців і педагогів-практиків, що працюють у галузі дошкільної та початкової освіти, викладачам і студентам відповідних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти.

УДК 373.2/.091+373.2/.3.016:001.895

© Колектив авторів, 2021

© ФОП Цьома С.П., 2021

© СумДПУ імені А.С. Макаренка 2021

ISBN 978-617-7487-94-3

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
Гаврило О. І. <i>ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК МЕТОД ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ</i>	8
Кондратюк С.М., Полянничко А.О. <i>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	25
Шаповалова О.В. <i>РОЗВИТОК ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ МУЗИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	40
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	57
Бондаренко Г.Л., Ващенко О.М. <i>ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i> .	57
Данько Н.П. <i>МЕТОДИКА ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	76
Колишкіна А. П. <i>ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ</i>	95
Павлуценко Н. М., Іонова І. М. <i>ГЕНДЕРНІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ПРОТИЛЕЖНОЇ СТАТІ</i>	118
Парфілова С. Л. <i>УВИРАЗНЕННЯ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ АНАЛОГІЇ</i>	136

**РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 154**

Білер О.С.

*РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСІБ
ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ УПРОДОВЖ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ..... 154*

Бутенко В. Г.

*ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ В АСПЕКТІ ПІДГОТОВКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 177*

Васько О.О.

*ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 194*

Врадій К.М.

*ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ... 212*

Крившенко Л.М.

*ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ НЕВЕРБАЛЬНОГО
СПІЛКУВАННЯ 230*

Мішедченко В.В.

*ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ..... 249*

Мозуль І. В.

*ПРАКТИЧНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО
ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРЕДМЕТНОЇ
ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ..... 266*

Пушкар Л.В.

*МОДЕЛЬ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 286*

Тарасенко Г.С., Нестерович Б.І.

*ХУДОЖНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ ТА ЙОГО РОЛЬ В ОСВІТЬОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ
ПЕРШОГО СТУПЕНЯ 303*

Ткаченко О. М.

*ЗМІСТ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ У
ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ..... 321*

Харькова Є.Д.

*ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 340*

Тарасенко Г.С.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри екології,
природничих та математичних наук
Вінницької академії безперервної освіти*

Нестерович Б.І.

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки та хореографії
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

ХУДОЖНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ЙОГО РОЛЬ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ

Оновлені концептуальні підходи до професійної освіти передбачають формування у вчителів початкових класів уміння самостійно й цілеспрямовано творити власний виховний потенціал. Розбудова Нової української школи зобов'язує педагогів початкової школи перейти на компетентнісний вимір професійної готовності до освітньої роботи з молодшими школярами.

Виховний потенціал (*від лат. potentia – сила*) учителя початкових класів вчителя – це культурно-енергетична характеристика виховного поля педагога, яка репрезентує культуротворчі можливості вчителя в межах реалізації педагогічних функцій. Потенціальна виховна взаємодія з учнями значною мірою обумовлена як суб'єктивним багатством особистості вихователя, так і цілком об'єктивними характеристиками його професійної культури. Виховний потенціал учителя є ніби «субліматом» його розвиненої професійної культури, в межах розвитку і функціонування якої утворюється і міцніє «культурно-виховне поле» педагога, яке уможливорює повноцінну взаємодію вихователя з вихованцями, наповнюючи її культуротворчим змістом.

Реформування вітчизняної освіти і побудова Нової української школи зумовило оновлене розуміння виховання як системної трансляції цінностей з метою передачі всього суспільно цінного досвіду від старших поколінь молодшим. Концепція НУШ невідповідно декларує необхідність наскрізного процесу виховання, який формує цінності [13]. Йдеться про рішучу відмову від звичних демагогічних закликів, суцільної регламентації поведінки дітей, примусу і покарання. Натомість важливо забезпечити належну психологічну культуру впливу на ціннісні установки учнівської діяльності – через переконання, навіювання, наслідування, емоційне зараження і творчість. Освітній

процес у початковій ланці освіти повинен забезпечити освоєння учнями в елементарних формах різного класу цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, толерантність, повага до життя в природі і соціумі), естетичних (краса творчості, краса спілкування, краса вчинку); соціально-політичних (свобода, демократія, повага до рідної мови і культури, патріотизм) тощо.

Стає очевидним, що вчитель початкової школи в контексті ідей НУШ повинен відмовитись від «педагогіки заходів», адже виховання не повинно бути винесено в окремі «заняття з моралі» [14]. Потрібно послідовно переходити на компетентнісний підхід до виховання – це усунення суперечностей між теорією цінностей та її використанням школярами у конкретних вчинкових програмах (засвоєне правило обов'язково результує відповідний вчинок). Тому до організаційних орієнтирів виховного процесу відносимо наступні:

- виховання не спрощувати до окремих виховних занять, а забезпечити наскрізний ціннісно-виховний вплив на учнів;
- виховне середовище створювати на партнерських засадах з учнями та батьківською громадою;
- у плануванні діяльності враховувати індивідуальні нахили і здібності кожної дитини, створюючи належні умови для їх реалізації на засадах дитиноцентризму;
- активізувати сугестивні механізми виховання, адже педагог і шкільне середовище повинні якнайкраще навіювати взірці вихованості і надавати морально-естетичні приклади для поведінки учнів;
- забезпечити «культурно-емоційне зараження школярів» через залучення до мистецької діяльності тощо.

Компетентнісний підхід до виховання тісно пов'язаний з діяльнісним, який обумовлює спрямованість виховного процесу на застосування культурно-ціннісних знань у практиці повсякденного життя, в іграх, праці, спілкуванні з дорослими та однолітками. Діяльнісний підхід обумовлює практичну реалізацію набутих цінностей у діяльності учнів, а також допомагає школярам рефлексувати власну поведінку у природі і соціумі. Отже, сучасний вихователь – це не той педагог, хто лише розповідає про цінності, а той, хто допомагає дитині практично їх освоїти і впровадити у власну життєдіяльність.

З огляду на це, сучасні виховні концепції закономірно спрямовують учителя на постійне вдосконалення власного рівня особистісної культури. Зокрема, концепція виховання дитини як людини культури (Є.Бондаревська) передбачає формування суб'єктності, яка є ядром особистості дитини, забезпечуючи єдність і міру її наявної і

майбутньої свободи, гуманності, духовності і життєтворчості. Аналізуючи позитив даної концепції, О.Савченко вбачає роль учителя в перетворенні учня із «об'єкта» в «суб'єкт» освітньої діяльності [17, с.28]. Це можливо лише за умов розвиненої особистісної і професійної культури вихователя.

Всі спроби моделювання професійно-педагогічної діяльності спираються на визнання того факту, що умовний «стандарт» учителя ґрунтується не лише на спеціальних знаннях та практичних уміннях й навичках, але й на досвіді творчої діяльності, на досвіді емоційно-вольового ставлення до світу. Дослідники, характеризуючи професійну культуру педагога, зокрема називають такі її ознаки, як гармонійний розумовий, моральний та естетичний розвиток; широкий науковий і художньо-естетичний кругозір; здатність легко і природно входити в творчий стан; уміння аналізувати свої емоційні, вольові процеси [1, с.19-20]. У розроблених професіограмах вчителя серед інших вимог до емоційно-вольової сфери педагога на першому місці традиційно експонують виразність і яскравість почуттів, «осердеченість» розуму (Д.Ніколенко, М.Шкіль).

Теоретичним підґрунтям підготовки вчителя до виховання дітей сьогодні слугують численні концепції виховного процесу, створені провідними науковцями України та близького зарубіжжя, зокрема: концепція особистісної орієнтації виховного процесу (І.Бех); концепція виховання як саморозвивальної відкритої системи (О.Киричук); концепція виховання творчої особистості (В.Моляко); концепція поза класної виховної роботи загальноосвітньої школи (С.Гончаренко), концепція формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей (О.Сухомлинська); концепція реалізації виховного потенціалу початкової освіти (О.Савченко); концепція суб'єкт-суб'єктної виховної взаємодії (А.Бойко); концепція прилучення вихованців до цінностей (О.Вишневський); концепція виховання дитини як людини культури (Є.Бондаревська); концепція виховання як педагогічного елемента соціалізації дитини (М.Рожков); концепція формування способу життя, достойного людини (Н.Щуркова) та ін. Всі названі концепції враховують вагому роль естетичних факторів у вихованні молодих поколінь.

Все частіше в наукових дослідженнях підкреслюється особлива роль загальнокультурного розвитку вчителя, що корелює розвиток його професійної культури. Формулюючи законосферу інноваційного виховання, І.Бех абсолютно справедливо виокремлює «закони духовно значущої дії». Всупереч сцієнтистським намірам абсолютизувати силу конкретних знань, учений пропонує підкорити педаго-

гіку навчання й виховання закону оволодіння науковими знаннями в контексті людської культури [1, с.20]. Цей закон працює не лише в сфері шкільного навчання і виховання – він могутньо обумовлює й плідну професійно-педагогічну підготовку вчителя, для якого важливо не тільки засвоїти конкретну суму педагогічних знань, але й зрозуміти їх культурний контекст, усвідомити їх культуротворчу силу. Поза культурним контекстом педагогічне знання є доволі формальним і не зможе забезпечити правильну виховну траєкторію педагога. Тому лише належний культурно-особистісний розвиток уможливлує глибоке ціннісно-вмотивоване ставлення вчителя до професійних обов'язків, обумовлює адекватне переживання процесів педагогічної діяльності та наполегливий пошук технологічних шляхів розв'язання виховних завдань.

Культурно-особистісний розвиток вчителя повинен стати основою для формування його художньо-виховного потенціалу як репрезента культуротворчих можливостей педагога [20]. Зважаємо на те, що Концепція НУШ безпосередньо зобов'язує вчителя початкових класів формувати в учнів культурну компетентність [13]. Реалізувати це завдання зможе лише вчитель із сформованим художньо-виховним потенціалом, тобто комплексом мистецьких знань і вмінь, які педагог може ефективно використати в освітній роботі з молодшими школярами.

Сучасні підходи до професійної підготовки та перепідготовки учителів початкових класів враховують її надзвичайний «поліфонізм». Освітньо-виховний потенціал першого вчителя повинен відповідати принципу універсалізму набагато більше, ніж учителя-предметника з будь-якого напрямку фундаментального чи гуманітарного знання, адже саме вчитель початкових класів має стати для дитини першим провідником як у світ науки, так і в світ мистецтва.

Система неперервної освіти вчителя початкових класів зобов'язана використовувати мистецькі фактори. Художнє, тобто мистецьке пізнання світу, активно впливаючи на потребово-мотиваційну сферу особистості педагога, визначає повноцінний розвиток його загальної культури. Завдяки грамотному емоційно-художньому супроводу, входження в професію, фахові координати вчителів набувають завершеності, цілісності, а також наповнюються особистісним смислом ставлення до професії.

Задля конкретизації наукових пропозицій щодо формування і реалізації художньо-виховного потенціалу вчителя початкової школи подальший аналіз зосередимо на прикладах адекватного розуміння і оцінки педагогами, зокрема, такого могутнього виховного засобу, як

музичне мистецтво. Сучасний педагог повинен усвідомлювати, що найрезультативнішою формою впливу музики на дитину є світоглядна. Сприймаючи музику, вихованці стають учасниками естетичного діалогу з автором, у якому відбувається корекція ціннісних орієнтацій школярів. Тому вчителю початкових класів конче потрібно опанувати в процесі фахової підготовки алгоритми музично-педагогічної діяльності, аби вміти грамотно організувати процес взаємодії дитини з музичним мистецтвом. Готовність учителя початкових класів до творчого оперування мистецькими образами абсолютно співзвучна завданням реалізації компетентнісного підходу до освіти.

Серед естетичних факторів одне з центральних місць посідає музика як незамінний засіб гармонізації ціннісного ставлення дітей до світу. Її духовно-ціннісний потенціал зобов'язує вчителя до пошуку нетривіальних форм музично-виховної роботи з учнями. Проте готовність вчителя до творчо-інтерпретаційного використання музики в навчально-виховному процесі початкової школи поки, на жаль, залишається невисокою. У той же час музично-виховна робота в школі 1-го ступеня має стратегічне значення для реалізації наскрізного виховного процесу на ґрунті найвищих духовних цінностей.

Ми обстоюємо позицію, що музика є надійним засобом нарощення аксіологічної культури виховного впливу. Грамотне володіння цим виховним засобом допоможе вчителю початкової школи урівноважити інтелектуальний та емоційно-творчий розвиток учнів. За допомогою першосигнальних образів музика цілком успішно конкурує зі словами. На жаль, сучасна педагогіка є надто вербалізованою: друга сигнальна система для багатьох педагогів стала першою і єдиною. Важливе завдання музичного виховання полягає у допомозі дітям «почути інтонацію буття» (В.Медушевський), яка завжди інформативна та аксіологічно визначена.

Могутнім «ціннісно-пусковим» механізмом у руках вчителів початкових класів, який прискорює особистісне становлення дитини, може стати художньо-естетична творчість. Добровільна за характером, альтруїстична за суттю, така діяльність має соціальний ефект антивідчуження від світу, прагне до відтворення загальнокультурних норм ставлення до нього [2]. Взаємодія естетичного і морального ідеалу в системі художніх образів, які пропонуються увазі молодшого школяра, здатна позитивно вплинути на «шкалу особистісних цінностей» учнів. Яскраві емоційні переживання, які виникають у дітей під час грамотної організації художнього сприймання ними мистецтва, значно употужнюють епізодичні та невиразні за силою емоції, народжені вербальним моралізаторством учителя чи батьків. Мо-

ральні знання, що нав'язуються дітям з боку дорослих, фіксуються у вигляді наукових понять. Проте форма подачі таких знань, як правило, зводить нанівець їх користь і конструктив, тому що у вихованців, за свідченнями психологів, не виникає бажання поводити себе відповідно до повідомлених моральних норм [2, с.62].

Музичне мистецтво не народжує конкретних зримих образів дій і вчинків (на відміну від візуальних художніх рядів). Проте експресивність музичної мови абсолютно компенсує цей так званий «недолік», оскільки саме музика точно, сильно і безпомилково апелює до емоційної сфери слухача, забезпечуючи, як мінімум, психофізичну реакцію на мелодично-гармонічну, ритмічну, тембральну та іншу організацію звукових комплексів. Сприймання музичних образів, як правило, викликає хвилювання, і воно часто є набагато сильнішим за те, що виникає під час сприймання літературних чи пластичних художніх рядів.

Шкільна система музично-виховної роботи повинна враховувати особливості психосоматичного і ціннісно-орієнтаційного впливу музики на дитину. Абсолютно недостатньо лише інформувати учнів про існування в світовій культурі тих чи інших музичних шедеврів. Замало потурбуватись лише про емоційний фон сприймання музики дітьми. Забезпечення цих, з одного боку, необхідних, а з іншого, доволі формалізованих умов усе ж таки не розв'язує проблему реалізації виховного потенціалу музики до кінця. Створення хвилюючих виховних ситуацій І.Бех справедливо називає лише першим кроком у виховній роботі педагога. Проте, зазначає дослідник, цим не можна обмежити виховні зусилля, адже те, що схвилювало дитину сьогодні, завтра може залишити її індіферентною. Важливо вміти постійно збагачувати виховну ситуацію новими емоційними відтінками. Крім того, конче необхідно включити учня в рефлексивну діяльність, тобто допомогти звернути думки на самого себе [2, с.63].

У нашому дослідженні ми тлумачимо рефлексію як переосмислення індивідом відносин з наочно-соціальним світом (що актуалізуються в результаті спілкування з іншими людьми і активного засвоєння норм і різних способів діяльності), яке виражається, з одного боку, в побудові нових образів себе, що реалізуються у вигляді відповідних вчинків, а з іншого – у виробленні адекватніших знань про світ з їх подальшим втіленням у вигляді конкретних дій.

Рефлексивна природа мистецтва може відіграти кардинально важливу роль у формуванні ціннісних орієнтацій дітей. Екзистенційна рефлексія мистецьких образів допомагає учням переосмислити зв'язки з навколишнім, знайти власну життєву позицію, употужнити

процес особистісного самотворення. Поза активним включенням школяра у процес художньої рефлексії морально-естетичне виховання набуває формально-догматичного характеру.

Основним завданням розвитку вищої педагогічної освіти в Україні є не лише оснащення педагогічних працівників науковими знаннями, але й формування у них здатності до творчого мислення та креативної професійної поведінки. Науковці попереджають про небезпечний освітньо-виховний парадокс: чим послідовнішим є утилітарне навчання вузького спектра професійних знань і вмінь, тим скоріше професійна освіта втрачає гуманістичний смисл, тобто орієнтацію на розвиток особистості професіонала (С.Гончаренко). Сформована здатність до художнього пізнання світу великою мірою сприяє розумовому вихованню, адже збагачує інтелектуальні процеси.

Тому сучасний етап розвитку системи педагогічної освіти високо підносить роль такого фактора її употужнення, як мистецька підготовка учителів. Якщо не цілеспрямовувати зусилля на розширення культурного поля освіти, резонно вказує І.Зязюн, то воно, об'єктивно будучи обмеженим, таким і залишиться, або зменшиться ще більше [5, с. 14]. Мистецтво ж, основою якого є художньо-творче освоєння навколишнього світу, здатне виконати роль своєрідного каталізатора фахового становлення вчителя, а творчість, як зазначає В.Кремень, виконує очищувальну роботу, чим створює можливість для досягнення справжнього знання [8, с.28].

Сьогодні школі першого ступеня потрібний грамотний, високодуховний учитель початкових класів, який забезпечить найперше входження дитини в світ культури. О.Савченко справедливо зауважує, що найважливішим чинником якості шкільної освіти є якість підготовки вчителів, домінантою якої є гармонія особистісного й професійного розвитку, формування не вчителя-предметника, а людини культурної, гуманної, громадянськи свідомої. За висновками дослідниці, спостерігається неузгодженість швидких темпів модернізації шкільної освіти з підготовкою і передпідготовкою вчителів, їхній слабкий інформаційний і методичний супровід [18, с.3].

Оновлені концептуальні підходи до початкової освіти передбачають формування у вчителів уміння самостійно й цілеспрямовано творити власний художньо-виховний потенціал. Забезпечення у системі неперервної освіти вчителя необхідного підґрунтя для розвитку творчого потенціалу і здатності до професійного та особистісного самотворення є пріоритетним напрямом розвитку сучасної педагогічної освіти. Саме це обумовлює подальшу готовність вчителя до якісної реалізації виховних функцій.

Фахова підготовка та перепідготовка вчителя з огляду на це повинна повсякчас дбати про зміцнення духовно-ціннісного підґрунтя його професійного становлення. Мистецтво повинно посісти у цьому процесі одне з провідних місць, оскільки нехтування його виховних можливостей традиційно обертається для суспільства великими втратами. С.Гончаренко справедливо зауважує: «Професійне навчання, яке виключає духовно-моральну складову і орієнтується лише на передачу максимального обсягу знань і опанування виробничих технологій, не забезпечує професійної успішності спеціаліста і неминуче веде до кризи соціально-культурної і особистісної ідентичності» [4, с.3]. Духовно-моральний розвиток вчителя, успішне опанування ним найсучасніших виховних технологій є неможливим поза адекватним розумінням виховної сили музичного мистецтва.

Учитель початкової школи повинен адекватно розуміти і оцінювати виховний потенціал музичного мистецтва. Логізування, прямо-лінійні аналогії та однозначні сентенції неминуче спрощують художньо-естетичну реакцію, примітивізують художньо-виховний вплив учителя на вихованців. Педагоги в процесі фахової підготовки та перепідготовки повинні усвідомити виховний сенс і, в той же час, неоднозначність музичних образів. Цінною в даному аспекті є думка О.Мелік-Пашаєва про те, що відмінність музики полягає не в тому, що вона говорить про «несказане», а в тому, що робить це явно, відверто і безпосередньо. Тому саме на прикладі музики легше пояснити дитині, що твір мистецтва завжди повідомляє про щось таке, що не можна трансформувати остаточно у вербально-раціональний план, хоча це і є в нашому цілісному духовному досвіді [10, с.63-64].

Запорукою реалізації художньо-виховного потенціалу вчителя є педагогічна творчість, адже реалізувати виховний потенціал музики в освітній роботі з учнями під силу лише творчому вчителю. Тому проблеми підготовки вчителя до музично-педагогічної діяльності невід'ємні від проблем педагогічної творчості.

Професійне виховання та самовиховання вчителя початкових класів обов'язково повинно передбачати розвиток здатності до педагогічної творчості. Надійним засобом є музично-педагогічна діяльність, алгоритми якої педагоги опановують в процесі фахової підготовки та перепідготовки. Таку діяльність апіорі кваліфікують як творчу, адже вона оперує художніми образами, які є субліматом мистецького процесу. Проте, як і будь-який інший вид педагогічної діяльності, музично-педагогічна творчість специфічно сполучає нормативні та евристичні елементи. В музично-педагогічній діяльності немало типового, усталеного, деколи й репродуктивного. Проте в ній

все ж таки більше варіативного, індивідуального, мінливого, а значить творчого [19].

Творчість починається тоді, коли результату неможливо досягти лише завдяки логіці – це провокує пошук інваріантів розв'язання поставлених завдань. У процесі творчості особистість отримує додаткові можливості для реалізації сутнісних сил. Найголовніше, що цей процес відбувається поза примусом. Тому вище вираження своєї індивідуальності людина, на думку В.Роменця, знаходить у творчій діяльності. Це стосується не тільки художньої творчості, де індивідуальність художнього бачення і зображення є основною вимогою. Навіть наукова творчість, яка має своєю метою відкривати об'єктивні закони дійсності, не може відбутись інакше, як шляхом використання «індивідуальної методики», індивідуального таланту і його своєрідних хитрощів, які примушують природу розкривати свої таємниці [15, с.122].

Роль педагогічної творчості в освітньо-виховному процесі є надзвичайно важливою, оскільки цей процес у межах суцільної репродукції значно втрачає потенціальну плідність. Тому ставлення до проблеми педагогічної творчості є визначальним фактором професійного зростання вчителя. Втім однозначно позитивного ставлення педагогічних працівників до цієї проблеми допоки немає. Соціальна незахищеність, відсутність диференціації оплати праці вчителя з огляду на їх творчі результати не сприяють укоріненню творчих мотивів педагогічної діяльності. Часто-густо вчитель не розуміє суті феномена педагогічної творчості, звужуючи його тлумачення до самоосвіти.

Педагогічна творчість, на думку С.Гончаренка, є оригінальним і висококваліфікованим підходом учителя до навчально-виховних завдань, що забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. На думку відомого вченого, педагогічна творчість не вичерпується проведенням навчальних занять – це й неформальна робота над організацією колективу учнів, це проектування індивідуального розвитку особистості кожного вихованця тощо [3, с.326].

Педагогічна творчість безпосередньо пов'язана з художньо-виховним потенціалом учителя. Вона є запорукою ефективності виховної діяльності педагога. В такому контексті виховний потенціал учителя визначається нами як інтегративна якість педагога, що відображає міру можливостей реалізації його духовно-творчих сил у виховній взаємодії з дітьми. Структура виховного потенціалу особистості вчителя припускає наявність та взаємозв'язок

мотиваційно-особистісного, інтелектуально-змістового та процесуально-діяльнісного компонентів, на основі яких можна здійснити оцінку рівня розвитку виховного потенціалу. Для цього варто окреслити головні елементи в його структурі, наявність яких може слугувати показником розвитку як окремих компонентів, так і інтегральної характеристики виховного потенціалу в цілому. Це здатність до професійної рефлексії (суб'єктивно-об'єктивна оцінка власних виховних ресурсів і можливостей); здатність до педагогічної антиципації (передбачення можливих виховних ситуацій); здатність до цілепокладання власних виховних дій; готовність до вибору на основі оцінки виховної ситуації оптимальних стратегій, що забезпечать найуспішніший шлях до досягнення передбачуваного виховного результату тощо.

Формування художньо-виховного потенціалу вчителя початкової школи уявляється нам як реалізація структурно-функціональної та природовідповідної систем морально-естетичних цінностей та професійно-кваліфікаційних знань, умінь, навичок. З метою розвитку художньо-виховного потенціалу необхідно наблизити педагога до розуміння власних емоційних станів, забезпечивши цілеспрямоване перетворення інтелектуальних проблем, що стоять перед ним, в емоційні. Цей принцип трансформації когнітивного змісту в емоційний, на наш погляд, і є основним принципом розвитку художньо-виховного потенціалу педагога. Ми виходимо з того, що надійним емоційним механізмом виховної взаємодії є взаємовплив емоційних реакцій, станів дітей і афективних проявів учителя, його емоційної гнучкості як здатності «пожвавити» справжні емоції, що впливає, насамперед, на виховний процес, викликати позитивні емоції, контролювати негативні, тобто проявляти гнучкість, нестандартність, креативність поведінки (Л.Мітіна). Великої ваги у цьому процесі набуває загальна експресивність професійно орієнтованих вербально-поведінкових програм педагогів. Поза належною експресивністю слова і дії вчитель втрачає виховну силу і перетворюється на пасивного транслятора готових знань, які маленькі школярі осмислюють доволі мляво.

У нашому дослідженні педагогічну експресію тлумачимо як виразність, яскравий і доречний прояв почуттів учителя, що адекватно презентують його духовний світ. До останнього часу дослідники емоційної експресивності вчителя виходили лише з вузького уявлення про експресію як про передачу його емоційних станів і переживань. Їхні роботи присвячені вивченню окремих експресивних педагогічних прийомів (Е.Асмаковець, О.Біла, Н.Вишнякова, Т.Довга, В.Орлов, В.Рибалка, О.Чебикін та ін.), які дозволяють передати різноманіття

«педагогічно доцільних» емоцій і відчуттів вчителя, розставити потрібні акценти в інформації, за допомогою жестів підсилити дію усного слова.

Експресивна виразність, на думку дослідників, формується у процесі психомоторних вправ, комунікаційного моделювання, сюжетно-рольового коментування, моделювання спільної діяльності (О.Чебикін). Кожний з цих прийомів спрямований на створення однієї із специфічних ситуацій (несподіванки, яскравості, контрастності, драматизації, проблемної змагальності, конфліктності), які необхідні для досягнення педагогічно доцільних емоційних станів (відчуття новизни, співпереживання, захоплення тощо).

Особливо наголосимо на тому, що здатність до педагогічно експресивних форм фахової поведінки успішно формується в процесі мистецької діяльності. Справжньою школою експресивної виразності педагога може стати вивчення музичних дисциплін, адже музичне мистецтво містить настільки потужний резерв емоційної експресії, що не використати його у процесі фахової підготовки вчителя було б невиправданим марнотратством. Сучасні дослідження (О.Капічіна) не випадково висувають ідею музичного естетизму як унікальної здатності людини сприймати, переживати та розуміти музику (і культуру в цілому), що закладена у самій сутності людської природи. Процес музичного виховання на основі музичного естетизму виявляється ефективним шляхом розуміння музики, її усвідомлення та переживання [6, с.14].

У той же час можна посперечатись з усталеною думкою про те, що виховний потенціал учителя обумовлений, насамперед, його морально-етичною підготовкою. Не менш важливою тут є художньо-естетична складова неперервної професійної освіти вчителя, яка збагачує виховну палітру педагога засобами витонченого впливу на емоційно-вольову сферу вихованців. Вивчення мистецьких дисциплін, участь у всіх видах мистецької діяльності поліпшує педагогічну техніку і розкриває додаткові резерви особистісної виразності вчителя. Під впливом образності музичного матеріалу могутньо розвивається проєктивне мислення вчителя, яке є основою конструювання змісту та формотворення у виховній роботі з молодшими школярами.

Творчість у процесі професійної підготовки вчителя початкових класів до виховної роботи ще, на жаль, не набула достатньо високого статусу, що часто зумовлює «ремісницький» підхід до оперування художніми образами в практичній роботі вчителя та нівелювання їхнього виховного впливу. В той же час можна однозначно стверджувати, що художньо-музична підготовка вчителя початкових класів створює абсолютно необхідне підґрунтя для його педагогічної творчості.

Втім це відбувається не автоматично (внаслідок ознайомлення з музичним матеріалом), а лише завдяки кореляції загально-педагогічних, методичних та мистецьких аспектів фахової освіти.

Сьогодні стало очевидним, що професійна підготовка вчителя повинна мати інтегративний характер, оскільки у практиці такому спеціалісту належить якісно виконувати різноманітні фахові ролі. Загальновідомо, що в освітньому процесі комплексно виявляють себе взаємопов'язані функції вчителя: діагностична; орієнтаційно-прогностична; конструктивно-проектувальна; організаторська; інформаційно-пояснювальна; комунікативно-стимуляційна; аналітико-оцінна; дослідницько-творча та ін. Виховна ж діяльність учителя споконвічно синтезує у собі особистісний духовно-ціннісний потенціал і технологічну вправність у його трансляції вихованцям.

Нині працівники освіти зіткнулись з типовою проблемою: вчитель добре оволодів теоретичними знаннями у процесі фахової підготовки, проте зазнає відчутних труднощів у практичній освітньо-професійній діяльності. Часто теоретизація професійної підготовки вчителя стає перепорою на шляху його практичного «вростання» в навчально-виховний процес школи. Тому з'явилась нагальна потреба нового підходу до професійної освіти вчителя, який передбачає не формально-теоретичне засвоєння окремих знань і часткових умінь, а оволодіння ними в комплексі теорії і освітньої практики (на своєрідному метарівні) [7].

Якісно новий – компетентнісний підхід – посилює практичне, навіть прагматичне спрямування професійної підготовки педагога, употужнює його предметно-професійний аспект, зумовлює підпорядкованість знань умінням. У сучасних наукових дослідженнях прослідковується виразний акцент на практико-орієнтованому спрямуванні професійної підготовки педагогів (Н.Бібік, В.Бондар, І.Зимняя, А.Маркова, О.Овчарук, О.Пометун, О.Савченко, А.Хуторський та ін.). Дослідники активно працюють над виокремленням провідних компетенцій фахівця в галузі освіти, розуміючи їх як внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (І.Зимняя), або ж комплекс знань і алгоритмів фахових дій, системи цінностей (Н.Бібік, О.Овчарук, О.Пометун), які згодом виявляються в професійно-педагогічній діяльності і обумовлюють її успішність.

У контексті моделювання професійно орієнтованих компетенцій фахівця традиційно виокремлюють навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення (О.Ільченко); технологічну, комунікативну, управлінську (В.Бондар); креативну як наявність сформованих творчих здібностей

фахівця (Н.Вишнякова, Д.Чернилевський). Утім, з нашого погляду, якщо визначати головні компетенції педагога (об'єднану модель компетенцій), то серед них чи не найважливішими повинні стати виховна і креативна, взаємозумовленість яких є очевидною. Соціальна затребуваність практичної готовності вчителя до виховання дітей є надзвичайно високою, тому саме ця компетенція може стати певним об'єднуючим модулем у системі інтеграції компетенцій фахівця в галузі освіти.

Для вчителя ж початкових класів абсолютно необхідні метапрофесійні якості як комплекс психологічних здібностей, що забезпечують ефективне виконання інтегративних (узагальнених) дій, які мають форму конкретних видів діяльності (Е.Зеєр). Надзвичайної ваги у такому синтезі набуває художньо-педагогічна підготовка вчителя початкових класів як основа нарощення його художньо-виховного потенціалу. Готовність до музично-педагогічної діяльності є чинником загальної професійної готовності вчителя початкових класів до освітньо-виховної роботи в школі 1 ступеня.

Як засвідчують численні дослідження і практичний досвід, найскладнішою сферою діяльності для вчителя початкових класів є естетична, оскільки вона потребує спеціальних (художніх) знань, умінь і навичок. Утім, як ніхто інший, учитель початкових класів, викладаючи різні предмети та організовуючи виховну роботу, має неабиякі можливості виховати у дітей почуття прекрасного. Зокрема, музика у такій діяльності може стати наскрізно вплетеним допоміжним засобом розвитку й виховання молодших школярів. У педагогічному досвіді ці явища трапляються доволі часто. Так, учителі початкових класів успішно включають музику в уроки математики. Наприклад, під час опрацювання теми «Частина від цілого числа» увага дітей звертається зокрема на тривалості нот – цілої, половини, чверті, восьмої. Водночас дітям демонструють яблуко, поділене на відповідні частини. Учням пропонується не лише їх полічити, а й проспівати ноти відповідної тривалості, Оплесками можна супроводжувати різноманітні ритмічні малюнки з різним співвідношенням тривалостей нот.

Подібні вправи можна пропонувати й на заняттях природознавчого спрямування («Я досліджую світ») під час ознайомлення учнів, наприклад, з кругообігом води в природі. Зокрема, музично-дидактичні ігри [11] типу «Дощик» успішно відтворюватимуть ритм руху дощової води (діти за допомогою долонь, пальців імітують ритм дощу з поступовим наростанням і уповільненням темпу, одночасно усвідомлюючи послідовність тривалостей, чергування акцентів, пауз

тощо). Учні відтворюють у шумових звуках (оплесках, клацаннях пальцями, тертях долонями, тупотінням ніг) ритм дощу з усіма його темповими змінами. Така «музика дощу» надзвичайно подобається дітям, оскільки вони її самостійно створюють за пам'яттю. Ритмічно-темпова організація музики якнайкраще допомагає дітям відчутти виразність звукової палітри природи – руху і шуму води, голосу вітру, співу птахів, криків тварин та ін. Знаменно, що ритм як універсальний закон розвитку природи, як універсальна закономірність організації матерії знаходить своє художнє втілення не лише в музиці, але й у хореографії, декоративному мистецтві (орнаменті), а також у людському мовленні. Це дозволяє вчителю на засадах інтеграції наскрізно вплітати музичні образи в освітню роботу з молодшими школярами.

Окремо хочемо наголосити на тому, що художня підготовка вчителя початкових класів повинна відбуватись у безпосередньому зв'язку із загальнопедагогічною підготовкою. Дослідники образно зауважують, що музично-педагогічна діяльність передбачає «два фахи в одному» (Г.Падалка). Річ у тім, що художня освіта вчителя не може бути успішною, якщо вона ізольована від інших блоків фахової підготовки. О.Рудницька справедливо зауважувала, що вивчення мистецтва (особливо з метою поглиблення професійної підготовки фахівців) обов'язково потребує використання комплексу суміжних філософських, естетичних, культурологічних, педагогічних та інших гуманітарних знань, необхідних для формування комплексних фахових уявлень про функціонування мистецтва у загальній культурі суспільства [16, с.120]. Зневажання цього, ізольований підхід до різних аспектів фахової підготовки і перепідготовки неминуче примітивізує як художнє, так і загальнопрофесійне мислення вчителя.

Своєрідним модулем, який об'єднає ці дві площини фахового становлення вчителя початкових класів, повинна, з нашого погляду, стати знов-таки педагогічна творчість, адже саме у творчій діяльності педагога концентрується його пізнавальний та емоційний досвід. Саме творчість здатна ємко увібрати естетичний потенціал загальнопедагогічної та психолого-педагогічний сенс художньої підготовки вчителя початкових класів.

Підкреслюючи величезну роль художньо-естетичної підготовки вчителя початкових класів, зауважимо, що її не варто звужувати до формування вузькоспеціальних навичок (співу, гри на музичному інструменті) тощо. Педагог початкової школи найперше повинен стати своєрідним «транслятором» художньої культури (як національної, так і світової). Тому родовою функцією вчителя є просвітництво, поза яким

неможливо сформувати у дітей цілісні уявлення про світ музичних образів і суттєво вплинути на художні смаки школярів.

Просвітницька та організаторська місія вчителя початкових класів тісно пов'язана і навіть збігається з його виховними функціями. Завдяки розширенню фонду художніх знань у вихованців формується мотиваційна готовність до сприймання і творчого оперування художніми образами. Цей процес, у свою чергу, гармонізує внутрішній світ учнів, адже узгоджує різні способи пізнання та оцінки навколишнього. Пошук цікавих форм освітньої роботи спирається на організаторську техніку, яка допоможе вчителю впровадити в повсякденну роботу з молодшими школярами музичні ігри, квести, руханки, змагання, конкурси та ін.

Художнє виховання за своєю суттю покликане транслювати правильні ціннісні орієнтації, які допоможуть дітям визначити програму життєдіяльності. Ціннісні орієнтації є репрезентом духовних прагнень школяра, є своєрідним «компасом», за яким вихованець здійснює морально-естетичний вибір. Художні ж уподобання, безперечно, впливатимуть на ціннісний вибір і на формування ідеалів.

Тому однією з найважливіших виховних функцій учителя початкової школи завжди було і буде формування ціннісних орієнтацій учнів. Знаменно, що орієнтація є доволі складним видом діяльності, який допомагає дитині адаптуватися до зовнішніх умов, починаючи з біологічного пристосування і закінчуючи соціальною орієнтацією. Мистецтво ж, по суті, сублімує духовні цінності людства і яскраво репрезентує їх специфічними художніми засобами. Тому марно сподіватися потужно вплинути на ціннісне кредо дитини поза її контактом з мистецтвом. Формування ж основ музичної культури молодших школярів є запорукою їх особистісного самотворення [9].

Таким чином, художньо-виховний потенціал учителя початкових класів є підсистемою його виховного потенціалу в широкому розумінні, своєрідним субліматом його розвиненої професійної культури, в межах розвитку і функціонування якої міцніше «культурно-виховне поле» педагога, що обумовлює потужну реалізацію виховного змісту мистецьких образів та уможливлює повноцінну взаємодію вихователя з вихованцями на культуротворчій основі. Система неперервної професійної освіти вчителя повинна щільно враховувати взаємообумовленість художньо-виховного потенціалу педагога та його професійної культури, постійно дбаючи про належне культурологічне наповнення змісту, методів та форм фахової підготовки вчителів [12].

З метою підготовки вчителя початкових класів до ефективного впливу на ціннісну свідомість вихованців потрібно системно форму-

вати різноманітні групи умінь – художньо-аксіологічні і загальнопедагогічні. Тобто художня підготовка такого вчителя повинна обов'язково корелювати із загальнопедагогічною. З нашого погляду, комплекс педагогічних умінь, який повинен опанувати вчитель початкових класів, має своєю основою художньо-ціннісне підґрунтя, яке збагачує і когнітивно-знаннєву, і операційно-технологічну вправність педагога.

Художньо-аксіологічні уміння вчителя початкових класів покликані забезпечити грамотний художньо-педагогічний аналіз музичних творів, адекватне «розкодування» художнього образу і оптимальне формулювання виховної програми його використання в освітньому процесі. Педагог має попередньо глибоко осягнути ціннісно-філософську суть музичного образу для того, щоб якнайточніше визначити його виховний потенціал. Виховний вплив музичного твору ніяк не можна спростити до суто ілюстративних функцій (наприклад, до пори року, до вірша, до картини тощо). Художньо-аксіологічні уміння допоможуть учителю видобути «ціннісне кредо» автора твору і уміло спроектувати його використання з метою морального, естетичного, екологічного, патріотичного виховання дітей тощо.

Загальнопедагогічні уміння вчителя початкових класів забезпечують необхідну виразність подачі художнього матеріалу і трансляції власного ставлення до музичного образу. Саме ці уміння дозволяють педагогу ретельно створити ситуацію художньо-естетичного спілкування, найважливішою ознакою якої є емоційне зараження. Великої ваги тут набувають сугестивні і перцептивні уміння вчителя, без яких ефект емоційного зараження не відбувається і не контролюється. Навіювати захоплене сприймання музичного образу – необхідна умова створення повноцінної художньо-естетичної ситуації. В той же час педагог повинен постійно дбати про зворотній контакт з дітьми і своєчасно «прочитувати» емоційну реакцію вихованців на музику.

Абсолютно важливою у цьому процесі є також вербальна і пантомімічна виразність учителя, без якої розповідь про музичний твір перетворюється на логізований аналіз, позбавлений виховного ефекту. Саме загальнопедагогічні уміння дозволяють учителю передати дітям «живе відчуття» художнього матеріалу, тобто сформувати в учнів навички інтуїтивного «звукоспоглядання» – здатність думати і відчувати звуками. Загальнопедагогічні уміння є тим «пусковим механізмом», який актуалізує художньо-виховний потенціал учителя початкових класів. І великими втратами для педагога обертається невміння розповідати дітям про музику, сугестувати певне емоційне ставлення до твору, вплітати різні види музичної діяльності учнів у канву освітнього процесу.

Таким чином, художня підготовка вчителя музики має обов'язково співвідноситись із загальнопедагогічною. Гнучке художнє мислення, яскраве слово, влучний жест, уміння організувати слухацьку аудиторію, виконавська майстерність – все разом допомагає педагогу адекватно вплинути на емоційно-вольову сферу вихованців з метою корекції свідомості у бік гуманістичних орієнтирів.

Отже, формування художньо-виховного потенціалу вчителя початкової школи є однією з актуальних проблем у контексті сучасних реформаційних процесів в українській освіті. Це зумовлене переорієнтацією суспільства на розвиток Людини, її особистісних, культурних, інтелектуальних потенціалів, тому що вона є генеральною метою будь-якого проекту соціального розвитку. Ці зміни в суспільній свідомості, у ставленні суспільства до освітньої сфери створюють необхідність розробки нової парадигми освіти, яка спрямована не лише на розвиток педагогічних знань, але й на компетентну трансформацію отриманих знань у професійні уміння.

Мистецька підготовка вчителя початкових класів повинна відбуватись у безпосередньому зв'язку з його загальнопедагогічною підготовкою. Ізольований підхід до цих площин фахової підготовки (як замкнених освітніх галузей) неминуче призводить до обмеженості як художнього, так і загальнопрофесійного мислення вчителя, обумовлює низьку його компетентність у розумінні виховних можливостей музичного мистецтва.

Гуманітаризація освітнього процесу як пріоритетна суспільна проблема вимагає стрімкого підвищення статусу мистецтва в системі професійної підготовки та перепідготовки вчителя школи першого ступеня. Система професійної освіти вчителя повинна щільно враховувати взаємообумовленість виховного потенціалу педагога та його професійної культури, постійно дбаючи про належне культурологічне наповнення змісту, методів та форм неперервної освіти вчителів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ[^]

1. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності. К.: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бех И.Д. Нравственность личности : стратегия становления. Ровно : Ред.-изд. отдел упр. по печати, 1991. 146 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
4. Гончаренко С.У. Фундаментальність професійної освіти – потреба часу. *Педагогічна газета*. 2004. 12 (125). С.3.
5. Зязюн І. А. Філософія освіти : парадигми і технології. *Педагогічні новації столичної освіти : теорія і практика* : науково-методичний щорічник. К., 2001. С. 7-20.

6. Капічіна О. О. Музичний естезис в контексті концепції діалогу культур : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.08. Луганськ, 2003. 17 с.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.
8. Кремень В.Г. Людиноцентризм в освіті : сучасний напрям розвитку духовності нації. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 2 (51). С. 17–30.
9. Лобова О.В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія і практика : монографія. Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 516 с
10. Мелик-Пашаев А.А. Тайны музыки в контексте педагогики. Традиции и новаторство в музыкально-эстетическом образовании. *Теория и практика музыкального образования : исторический аспект, современное состояние и перспективы развития* : зб. материалов междунар. конф. / под ред. Е.Д.Критской, Л.В. Школяр. М. : Флинта, 1999. С.63-67.
11. Нестерович Б.І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання музичних ігор у навчально-виховній роботі з дітьми. *Освіта Донбасу*. 2007. № 4. С. 54-58.
12. Нестерович Б. І. Педагогічні основи позакласної музично-виховної роботи в школі : навчальний посібник. Вид. 2-ге доп. Вінниця : ФОП Рогальська І.О., 2015. 276 с.
13. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення: 15.03.2021).
14. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / za zag. red. N. M. Bibik. K. : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
15. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. 2-ге вид., доп. К. : Либідь, 2001. 288 с.
16. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
17. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. К.: СПД «Цудзинович Т.І.», 2007. 204 с.
18. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Початкова школа*. 2001. № 7. С. 1–5.
19. Тарасенко Г.С. Роль гносеологічної функції мистецтва в професійній підготовці вчителя початкових класів. *Сучасні інформаційні технології навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. К. ; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2009. Вип. 21. С. 527–531.
20. Тарасенко Г.С. Формування виховного потенціалу вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки : культурологічний підхід. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. Вип. 6. Вінниця, 2002. С.71-73.